
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК 65.011.7

О. І. Волот, к. е. н., доцент
І. М. Бабич, студент
О. О. Ткаченко, студент

БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ЙМОВІРНІСТЬ ТА МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ

Анотація. Досліджено та уточнено зміст поняття "банкрутство", приведена класифікація видів та характеристика моделей банкрутства, визначені основні причини його виникнення. Наведені сучасні інформаційні системи, які може використовувати підприємство для аналізу банкрутства.

Ключові слова: банкрутство, модель банкрутства, інформаційна система для аналізу банкрутства.

Е. И. Волот, к. э. н., доцент
И. Н. Бабич, студент
А. А. Ткаченко, студент

БАНКРОТСТВО ПРЕДПРИЯТИЯ: СУЩНОСТЬ, ВЕРОЯТНОСТЬ И МЕТОДЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Аннотация. Исследовано и уточнено содержание понятия "банкротство", приведена классификация видов и характеристика моделей банкротства, определены основные причины его возникновения. Указаны современные информационные системы, которые может использовать предприятие для анализа банкротства.

Ключевые слова: банкротство, модель банкротства, информационная система для анализа банкротства

O. I. Volot, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
I. M. Babych, Student
O. O. Tkachenko, Student

BANKRUPTCY OF THE ENTERPRISE: ESSENCE, PROBABILITY AND METHODS OF DETECTION

Abstract. The paper investigates and clarifies the meaning of "bankruptcy", shows the classification of models and characterization of bankruptcy, the basic reason for its occurrence. The paper includes examples of advanced information systems that can be used to analyze the company bankruptcy.

Keywords: bankruptcy, model of bankruptcy, information system for analyzing bankruptcy of the enterprise

Актуальність теми дослідження. Безліч підприємств припиняють свою діяльність внаслідок банкрутства, яке може бути викликане нестабільною економікою в країні або постійними змінами у чинному законодавстві. Зростання частоти виникнення, модифікації та масштаби негативного прояву банкрутства зумовлюють беззаперечну актуальність наукового вивчення та оцінки різноманітних аспектів цього поняття.

Постановка проблеми. Пошук нових методів аналізу банкрутства підприємств, використання сучасних економетричних методів, автоматизованих систем діагностики, потреба впровадження сучасних інформаційних систем і технологій для діагностики кризи розвитку підприємства є одним з першочергових завдань для багатьох підприємств на даному етапі розвитку економіки України.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз основних досліджень і публікацій показує, що довкола проблеми банкрутства зосереджена увага значної кількості науковців, таких як Альтман Е., Базилінська О. Я., Бівер У. О., Бланк І. А., Бутинець Ф., Гринчуцький В. І., Кониліук О. І., Терещенко О. О., Третяк О., Шило В. П. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на плідну працю вчених та значні досягнення, існує ряд неузгоджених та невирішених питань щодо потреби дослідження основних причин виникнення банкрутства, необхідності у вдосконаленні підходів щодо трактування даного поняття, а також впровадження сучасних інформаційних систем і технологій, які може використовувати підприємство для аналізу банкрутства.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є теоретичне обґрунтування сутності банкрутства, причин його виникнення, методів визначення на основі використання сучасних інформаційних технологій та економетричних методів аналізу.

Виклад основного матеріалу. Поняття банкрутства походить від італійських слів: *bankus* - банк, контора, торгівельний заклад; *rotto* - руйнувати, зачиняти заклад. У дослівному розумінні банкрутство означає відмову громадянина або фірми сплатити за власними борговими зобов'язаннями через брак коштів [1].

В економічній літературі існують різні підходи щодо визначення поняття банкрутства (табл. 1). В результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що поняття «банкрутство» є доволі багатограним та досить неоднозначним.

Таблиця 1

Трактування терміна «банкрутство»

Автор	Визначення
І. А. Бланк [2]	Це реалізація катастрофічних ризиків підприємства в процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно нездатне задовольнити у встановлені терміни пред'явлені з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.
О. О. Терещенко [3]	Це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.
О. Л. Пластун [4]	Це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі нездатність юридичної особи – суб'єкту підприємницької діяльності задовольнити вимоги своїх кредиторів у встановлений для цього строк.
В. І. Гринчуцький [5]	Визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.
І. М. Бойчик [6]	Це неможливість для деяких осіб виконати після встановленого терміну взяті на себе зобов'язання перед кредиторами, особливо грошові.
О. Д. Данілов, Т. В. Паєнтко [7]	Нездатність підприємства задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів (робіт, послуг), включаючи нездатність забезпечити обов'язкові платежі до бюджету і позабюджетних фондів, у зв'язку з перевищенням зобов'язань боржника над його майном чи у зв'язку з незадовільною структурою балансу боржника.
О. Третяк [8]	Розглядає банкрутство як наслідок неплатоспроможності суб'єкта. На його думку, банкрутство – це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі нездатність юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити вимоги своїх кредиторів в установленій для цього строк.
Вікіпедія [9]	Процес, у якому індивід чи організація, нездатна розрахуватися із кредиторами, за рішенням суду майно боржника розподіляється між кредиторами відповідно до встановленої законом черговості виплати боргів кредиторам, таких як податки і заробітна плата працівникам організації-банкрута.
Тлумачний словник [10]	Це фінансова неспроможність, розорення, що призводить до припинення виплат по боргових зобов'язаннях.

Джерело: розроблено авторами на основі [2-10]

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Різноманітність поглядів науковців зумовлена впливом чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, а наявність більшості з розглянутих трактувань відображає собою розуміння ступеня впливу того чи іншого фактора. На нашу думку, є доцільним визначити банкрутство як економічне явище, яке виникає коли підприємство не може задовольнити зобов'язання перед його кредиторами, тому змушене припинити свою діяльність без її відновлення в майбутньому.

Відповідно до чинного законодавства банкрутство розглядають як визнану господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [11]. Банкрутство виникає в процесі розвитку суспільних відносин і становлення товарного виробництва та грошово-кредитних відносин.

Причини виникнення банкрутства поділяють на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). До зовнішніх належать кризотворчі фактори: економічні, політичні, соціальні, що обумовлені недосконалістю державної політики, а також фактори негативного успадкування (успадковані від командно-адміністративної системи); інфляція та криза неплатежів; ринкові фактори (негативна ринкова кон'юнктура); фактори взаємодії з партнерами; інноваційні фактори; ресурсний дефіцит; природні катастрофи.

Внутрішні причини об'єднують: недосконалість системи управління потенціалом підприємства (управлінським, маркетинговим, трудовим, фінансовим, санаційним, інфраструктурним, інформаційним, потенціалом відтворення), нераціональні управлінські рішення, виробничий потенціал, та ін. [12].

Основні причини виникнення банкрутства представлені на рисунку 1.

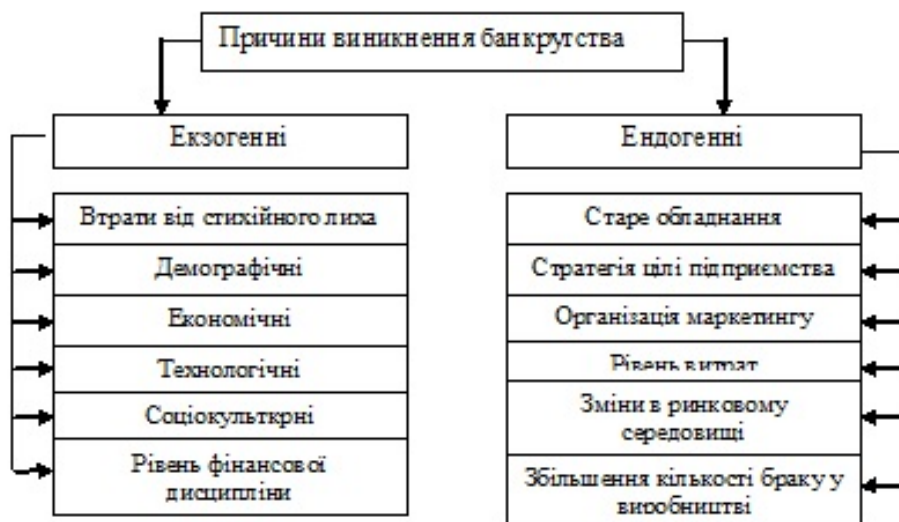

Рис. 1. Причини виникнення банкрутства
Джерело: складено авторами

Щодо класифікації банкрутства, то у законодавчій та фінансовій практиці виокремлюють такі види банкрутства підприємств (табл.2):

Таблиця 2

Класифікація банкрутства	
Вид	Сутність
1	2
Приховане банкрутство	розглядають як умисне приховування громадянином-засновником, власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредиторів

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ*Продовження таблиці 2*

1	2
Фіктивне банкрутство	суть даного виду полягає у помилковому оголошенні підприємства неплатоспроможним з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочення (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань або зниження суми кредитної заборгованості
Реальне банкрутство	характеризує повну нездатність підприємства відновити в майбутньому періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність через реальні втрати капіталу, що використовується
Технічне банкрутство	характеризує повну нездатність підприємства відновити в майбутньому періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність через реальні втрати капіталу, що використовується. Виникає перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською, а суми активів – над зобов'язаннями
Навмисне банкрутство	характеризує навмисне створення (або збільшення) керівником або власником підприємства його неплатоспроможності; завдання економічного збитку підприємству в особистих інтересах або на користь інших осіб; некомпетентне фінансове управління

Джерело: складено авторами на основі [12]

Аналізуючи ймовірність банкрутства, зазвичай використовують традиційний підхід та економетричні методи. Традиційний підхід визначення ймовірності банкрутства представлено в таблиці 3.

*Таблиця 3***Традиційний підхід визначення ймовірності банкрутства**

Застосування прийомів	Використані показники	Групи методик аналізу фінансового стану	Характеристика
– горизонтальний аналіз – вертикальний аналіз – трендовий аналіз – порівняльний аналіз – аналіз відносних показників	– ліквідність – платоспроможність – фінансова стійкість – стабільність	– ґрунтується на однофакторному аналізі показників фінансової звітності – ґрунтується на бальній системі оцінювання з визначенням індексу (класу ризиковості) фінансового стану підприємства	передбачає вивчення простих математичних зв'язків між окремими позиціями фінансової звітності на основі обчислення певної вибірки показників (коефіцієнтів) та порівняння їх значень з нормативними, середньогалузевими та в динаміці

Джерело: розроблено авторами на основі [12].

Суттєвими недоліками традиційних вітчизняних методик є: не передбачено використання під час аналізу показників, які характеризують фінансову потужність підприємства; не враховують галузеві особливості об'єкта аналізу; нормативні значення еталонних показників є необґрунтованими; вибірку показників, на основі яких проводять аналіз, формують суб'єктивно; не враховують факт різної вагомості впливу окремих показників на загальні результати аналізу; ігнорують показники, які розраховують на основі чистого грошового потоку[12].

Використання сучасних економетричних методів аналізу дає змогу уникнути деяких недоліків традиційного підходу та отримати точніші результати в процесі діагностування фінансового стану (банкрутства) суб'єктів господарювання. Основою економетричного моделювання є дискримінантний аналіз. Найвідомішими моделями є: моделі Альтмана (1968), Беєрмана (1976), Краузе (1993), системи показників Бівера (1966, США), система фінансового аналізу Керлінга - Поддіга (1994, Франція), методологія дискримінантного аналізу німецького Бундесбанку (1999), система аналізу Вайбеля (1973, Швейцарія) тест на банкрутство Тамарі (1964), система показників Бетге-Хуса-Ніхауса (1987) та ін. [3]. Незважаючи на багаторічний досвід використання вказаних

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

моделей за кордоном, у вітчизняній практиці вони не поширилися, оскільки часто отримані протягом їх використання результати виявляються суперечливими або не відповідають дійсності. Це можна пояснити відмінністю у відображенні фінансових операцій та особливостями формування звітності у різних країнах [13]. Окрім того, вітчизняні аналітики мають обмежений доступ до ринкової інформації, яка є домінуючим елементом при використанні закордонних моделей діагностики ймовірності банкрутства.

Для діагностики кризи розвитку підприємства широке розповсюдження отримали автоматизовані системи діагностики – спеціальні програмні продукти, що використовується для розрахунку окремих показників та інтерпретації на їх основі за спеціальними (вбудованими або налагодженими) методиками стану підприємства та оцінки наявності загрози банкрутства.

Існуюче різноманіття даних систем дозволяє класифікувати їх залежно від автономності (автономні, побудовані), наявності функції формування узагальнюючого висновку (розрахункові, інтелектуальні), участі користувача у формуванні узагальнюючого висновку (закриті, відкриті) тощо. Як відомо, показники діяльності підприємства формуються випадково під впливом дії багатьох чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Це обумовлює доцільність доповнення інструментарію оцінки вірогідності банкрутства підприємства методом стохастичного комп'ютерного моделювання (методом Монте-Карло) [12]. Використання цього методичного прийому дослідження базується на проведенні комп'ютерних експериментів подальшого розвитку підприємства для визначення частоти та обсягів можливих ліквідних ускладнень. Для реалізації цієї ідеї використовується спеціально розроблена оболонка імітаційного стохастичного моделювання – «моделювання випадкових процесів», яка дає можливість проводити комп'ютерні експерименти за економіко-математичною моделлю будь-якого характеру [14].

В таблиці 4 наведені сучасні інформаційні системи, які може використовувати підприємство для аналізу банкрутства.

Таблиця 4

Характеристика сучасних інформаційних систем для аналізу банкрутства

Інформаційна система	Характеристика та особливості
1	2
Система «Галактика» Модуль «Фінансовий аналіз корпорація «Галактика»	Володіє широкими функціональними можливостями. Проводить оцінку фінансового стану підприємства на сучасному етапі, формулює інформацію подальшого функціонування досліджуваного підприємства. Переваги: перевірка показників та звітності, які пов'язані між собою; зменшення кількості помилок в наданій інформації. Недоліки: складна у використанні, а тому робота є трудомісткою.
Бест –Ф (методика «Банкрут») АРМ «Фінансового аналізу» компанії «Інтелект-Сервіс», Москва	Призначена як для оперативного аналізу власної фінансово-господарської діяльності, так і для проведення незалежної зовнішньої експертизи і аналізу економічного стану підприємства з метою розробки стратегії його розвитку. Переваги: методика «Банкрут» використовується для передбачення вірогідності настання банкрутства на підприємстві з використанням зарубіжних моделей (Альтмана, Бівера та інші); використання найбільш поширених моделей зі шкалою; визначення фінансових коефіцієнтів.
Система «1С-АФСП» фірма «ІНЕК» перша DOS-версії з використанням в ролі бази даних IB DataBasa	Формує докладний висновок з фінансового стану підприємства, а також коротке резюме про фінансовий стан підприємства, що містить текст і графіки. Для оцінки фінансового стану підприємства в системі застосовуються «горизонтальний» і «вертикальний» аналіз пасивів і активів аналітичного балансу; прибутків і збитків; рух грошових коштів; а також коефіцієнт Бівера, інтервал самофінансування, показник Альтмана і т.д.
Project Expert «Про-Інвест-ІТ» (Росія)	Дає можливість моделювати діяльність підприємств будь-якої галузевої належності та різних масштабів. Проводить всебічний аналіз проекту: аналіз загальної ефективності, аналіз чутливості та аналіз ефективності проекту для окремих його учасників. Являє собою систему підтримки прийняття рішень для розробки, аналізу та вибору оптимального плану розвитку бізнесу,

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Продовження таблиці 4

1	2
	створення та аналізу фінансових планів та інвестиційних проектів. Лінійка програмних продуктів Project Expert відповідає різним масштабам підприємств і різним рівням складності задач планування їх розвитку: Project Expert Professional (PE Prof), Project Expert Lite (PE Lite), Project Expert Standard (PE Standard).

Джерело: розроблено авторами на основі [12, 14, 15].

Очікуваний за результатами проведеного комп'ютерного моделювання залишок грошових коштів та ступінь його коливання дає можливість оцінити ймовірність отримання дефіциту платоспроможності, а відповідно – і вірогідність виникнення ситуації банкрутства [12].

Висновки. Отже, для того, щоб прогноз був більш обґрунтованим, пропонуємо комплексно використовувати одночасно декілька методів прогнозування ймовірності банкрутства підприємства з використанням сучасних інформаційних систем і технологій, що дозволить значно підвищити ступінь вірогідності отриманих результатів. Запропонований інструментарій може використовуватися не тільки для проведення діагностики вірогідності банкрутства, а й у перебігу розробки програми антикризових дій, оцінки результативності запропонованих антикризових заходів.

Література

1. Марковська, А. І. Банкрутство і заходи з попередження його настання [Електронний ресурс] / А. І. Марковська, А. В. Бабіна. - Режим доступу: <http://intkonf.org/markovska-a-i-babina-a-v-bankrutstvo-i-zahodi-z-poperedzhennya-yogo-nastannya/>
2. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент: учебный курс / И. А. Бланк. – К; Ника-Центр Эльга, 2007. – 451 с.
3. Терещенко, О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навчальний посібник / О. О. Терещенко. – К: КНЕУ, 2004. – 412 с.
4. Пластун, О. Л. Визначення сутності поняття «банкрутство» в сучасній науковій літературі / О. Л. Пластун // Вісник ЖДТУ. – 2009 – № 2. – С. 256- 261.
5. Гринчуцький, В. І. Економіка підприємства: навчальний посібник / В. І. Гринчуцький, Е. Т. Карапетян, Б. В. Погрішук. – К: Центр учбової культури, 2010. – 304 с.
6. Бойчик, І. М. Економіка підприємства :навч. посіб. / І.М. Бойчик. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К. : Атіка, 2006. – 528 с.
7. Данілов, О. Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях: навчальний посібник / О. Д. Данілов, Т. В. Пасентко. - К.: ЦУЛ, 2011. - 256 с.
8. Третяк, О. Про проблему банкрутства підприємств / О. Третяк // Економіка України. – 2000. - № 2. – С. 46-50.
9. Банкрутство // Вікіпедія [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Банкрутство>
10. Найповніший тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://eslovyk.com/>
11. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
12. Рясних, Є. Г. Основи фінансового менеджменту : навчальний посібник / Є. Г. Рясних. - К. : Академвидав, 2010. - 336с.
13. Нетребенко Н. С. Оцінка ймовірності виникнення банкрутства в Україні скляної галузі [Електронний ресурс] / Н. С. Нетребенко. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2013/Economics/10_140610.doc.htm
14. Ковалев, В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В. В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 432с.
15. Система фінансового моделювання та аналізу Project Expert [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://lektsiopedia.org/ukr/lek-2969.html>

References

1. Markovska, A. I., & Babina, A. V. (). *Bankrutstvo i zakhody z poperedzhennia yoho nastannia [Bankruptcy and measures to prevent its occurrence]*. Retrieved from : <http://intkonf.org/markovska-a-i-babina-a-v-bankrutstvo-i-zahodi-z-poperedzhennya-yogo-nastannya/> [in Ukrainian].
2. Blank, I. A. (2007). *Finansovyy menedzhment: uchebnyy kurs [Financial management: training course]*. Kyiv: Nika-Tsentr Elga [in Russian].
3. Tereshchenko, O. O. (2004). *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpriemstv: navchalnyi posibnyk [Financial sanitation and bankruptcy of enterprises: textbook]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
4. Plastun, O. L. (2009). Vyznachennia sutnosti poniattia «bankrutstvo» v suchasni naukovi literaturi [The definition of the essence of the concept of "bankruptcy" in modern scientific literature]. *Visnyk ZhDTU - Bulletin of Zhytomyr state technological University*, 2, 256- 261 [in Ukrainian].
5. Hrynchutskiy, V. I., Karapetian, E. T., & Pohrishchuk, B. V. (2010). *Ekonomika pidpriemstva: navchalnyi posibnyk [Economics of enterprise: textbook]*. Kyiv: Tsentri uchbovoi kul'tury [in Ukrainian].

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

6. Boichyk, I. M. (2006). *Ekonomika pidpriemstva :navch. posib. [Enterprise Economics :textbook]*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
7. Danilov, O. D., & Paienko, T. V. (2011). *Finansy pidpriemstv u zapytanniakh i vidpoviadiakh: navchalnyi posibnyk [Finance of the enterprises: questions and answers: study guide]*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
8. Tretiak, O. (2000). Pro problemu bankrutstva pidpriemstv [About the problem of bankruptcy of enterprises]. *Ekonomika Ukrainy - Ukraine's Economy*, 2, 46-50 [in Ukrainian].
9. Bankrutstvo. Vikipediia [Bankruptcy. Wikipedia]. (n.d.). *uk.wikipedia*. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Bankrutstvo> [in Ukrainian].
10. Naipovnishyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [The most comprehensive explanatory dictionary of the Ukrainian language]. (n.d.). *eslovyk.com* Retrieved from: <http://eslovyk.com/> [in Ukrainian].
11. Pro vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannia yoho bankrutom : Zakon Ukrainy vid 14.05.1992 # 2343-XII [On restoration of debtor's solvency or recognition of its bankruptcy : Law of Ukraine from 14.05.1992 № 2343-XII]. (n.d.). *zakon5.rada.gov.ua* Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> [in Ukrainian].
12. Riasnykh, Ye. H. (2010). *Osnovy finansovoho menedzhmentu : navchalnyi posibnyk [Fundamentals of financial management : study guide]*. Kyiv: Akademvydav, [in Ukrainian].
13. Netebenko, N. S. (n.d.). Netebenko N. S. Otsinka ymovirnosti vynyknennia bankrutstva v Ukraini sklianoi haluzi [Estimation of probability of bankruptcy in Ukraine of the glass industry]. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2013/Economics/10_140610.doc.htm [in Ukrainian].
14. Kovalev, V. V. (1998). *Finansovyy analiz: Upravlenie kapitalom. Vyor investitsiy. Analiz otchetnosti [Financial analysis: money Management. The choice of investments. Analysis reporting]*. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
15. Systema finansovoho modeliuвання ta analizu Project Expert [System of financial modeling and analysis Project Expert]. (n.d.). *lektsiopedia.org* Retrieved from: <http://lektsiopedia.org/ukr/lek-2969.html> [in Russian].

Надійшла 08. 10. 2015